

לְדוֹד מִכְתָּם בְּרָחוּ מִפְּנֵי שְׂאוּל...

השוואה בין פרק כ"ד לפרק כ"ו בספר שמואל א'
אוריאל אסולין

הקדמה
הצגת הבעיה
הגישה הביקורתית
הגישה הספרותית המתבססת על השינויים שבין הסיפורים
א. התייחסות דוד משאול
ב. גדולת דוד
הגישה הספרותית המתבססת על רצף הפרקים
סיכום
ביבליוגרפיה

הקדמה

בספרי התנ"ך השונים רווחת התופעה של כפל סיפורים – שני סיפורים, ולעתים אף שלושה, העומדים בשכנות זה לזה, או אף בריחוק, ודומים בקווי עלילתם ולפעמים אף בלשונם. לרוב מספרים הסיפורים הכפולים על אותן הדמויות ממש, עד שלכאורה אין מנוס מן המסקנה, שהאחד מהם מיותר, והבאת שניהם בספר על ידי העורך היא תוצאה של עריכה לקויה או אף תאונה ספרותית.

תופעת כפל הסיפורים הייתה לאחת מאבני היסוד שעליהן הושתתה ביקורת המקרא - החוקרים השונים ייחסו את הסיפורים הכפולים לתעודות שונות, קרי, לפני העורך המאוחר ניצבו שתי מסורות שונות, והוא, בשל סיבותיו השונות, החליט להביא את שניהן¹. לפי אותם מבקרי המקרא, אחד הספרים שרבו בו הסיפורים הכפולים, המטילים ספק על מקוריותו וזמן כתיבתו, הוא ספר שמואל.

ספר שמואל, השלישי בספרי הנביאים, הוא ספר ביניים - בין תקופת האנרכיה והשלטון הרופף המתוארים בספר השופטים, לבין תקופת המלכות שבה שלטון ישראל חזק ויציב המתוארת בספרי מלכים, ומטרת כתיבתו של הספר - תיאור עליית המלוכה בישראל, על קשייה ומורכבויותיה.

הספר נכתב כחיבור אחד, אולם בשל אורכו הוא פוצל מאוחר יותר לשניים, כאשר ספר שמואל א' עוסק בעיקר במלכותו של שאול, וספר שמואל ב' עוסק במלכותו של דוד. על פי חז"ל², המתבססים על הנאמר בספר דברי הימים³, שמואל הנביא כתב את ספר שמואל עד שמת ואז החליפו אותו בכתיבה נביאי התקופה: גד ונתן. ואכן, כפי שטוענים מבקרי המקרא, בספר שמואל אנו מוצאים סיפורים רבים החוזרים על עצמם, לדוגמא⁴:

¹ להרחבה בנושא ניתן לעיין בספרו של יאיר הופמן "סוגיות בביקורת המקרא", סדרת האוניברסיטה המשודרת, בהוצאת משרד הביטחון, תשנ"ז.

² תלמוד בבלי, מסכת בבא בתרא דף יד ע"ב

³ "וְדָבָר דְּוִיד הַמֶּלֶךְ, הָרֵאשִׁיטִים וְהָאַחֲרָיִים--הֵנָּם כְּתוּבִים, עַל-דָּבָרֵי שְׂמוּאֵל הַרְּאָה, וְעַל-דָּבָרֵי נָתָן הַנָּבִיא, וְעַל-דָּבָרֵי גֵד הַחֲזָה." (דבה"י א', כ"ט כ"ט)

- א. המלכת שאול: האם נעשתה בסתר ובמקרה בחיפוש אחר האתונות (שמואל א' ט') או שנעשתה באופן מכוון בקהל רב ובאמצעות הגורל (שמואל א' י')?
- ב. פגישתם הראשונה של שאול ודוד: האם בשל הבאתו כמנגן לפני המלך שאול (שמואל א' פרק טז) או בשל נצחונו על גולית (שמואל א' פרק יז)?
- ג. הדחתו של שאול מהמלוכה: האם מפני שלא חיכה לנביא לפני צאתו למלחמה (שמואל א' י"ג), או מפני שלא השמיד את עמלק (שמואל א' ט"ו)?
- ד. מות שאול: האם בשל נפילתו של שאול על חרבו לאחר סירוב נושא כליו להורגו (שמואל א' פרק ל"א) או בשל היענות הנער העמלקי לבקשת שאול להורגו (שמואל ב', פרק א')?
- על פרשיות אלו ואחרות נשתברו קולמוסים רבים, אך במאמרי ארצה להתמקד בשני סיפורים דומים המופיעים בפרקים כד' ו-כו' בספר שמואל א'. בפרקים אלו מתוארים שני מרדפים של שאול אחר דוד בצורה דומה ביותר, הן בדמיון הלשוני הניכר ביניהם והן בהקשרים העלילתיים המופיעים בין שניהם.
- במהלך המאמר אסקור את הגישות השונות בדבר סיפורים דומים אלו, ואנסה אף לסכם להכריע איזו מן הגישות מסתברת יותר.

הצגת הבעיה

כאשר מעיינים ומשווים את פרקים כד' ל-כו' בספר שמואל א', עולה תמונה מעניינת ומוזרה: בשני הפרקים מתוארים מרדפים של שאול המלך אחר דוד המתרחשים באזורים גיאוגרפיים שונים לחלוטין, אך הדמיון העלילתי והלשוני בינם רב ובולט לעין כל.

על מנת להמחיש את הדמיון הרב בין הפרקים, אביא את נקודות ההשקה בין הסיפורים:

א. שני הסיפורים פותחים באופן דומה ביותר – הלשנה לשאול על מיקומו של דוד על ידי הזיפים:

וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁב שָׂאוּל מֵאֲחֵרֵי פְּלִשְׁתִּים וַיִּגְדוּ⁵ לוֹ לְאֹמֶר הִנֵּה דָוִד בְּמַדְבַּר עֵין גִּדִי (כ"ד, א);
וַיְבֹאוּ הַזִּיפִים אֶל שָׂאוּל הַגִּבְעָתָה לְאֹמֶר הֲלוֹא דָוִד מְסַתֵּר בְּגִבְעַת הַחֲכִילָה עַל פְּנֵי הַיַּשְׁמִינָן (כ"ו, א).

ב. בשני הפרקים יוצא שאול למרדף עם כוח זהה, ומגמתו מתוארת בלשון מקבילה:

וַיִּקַּח שָׂאוּל שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ בְּחֹר מִכָּל יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ לְבַקֵּשׁ אֶת דָּוִד וְאֶנְשָׁיו עַל פְּנֵי צוּרֵי הַיַּעֲלִים (כ"ד, ב);

⁴ אין כאן המקום להאריך בדבר כל כפילות וכפילות, להרחבה בנושא ניתן לעיין בהקדמת "דעת מקרא" לספר שמואל א' בפרק טז': "כפילויות, סתירות ויישובן", עמודים 152-154, ובפירוש המקומי שניתן על כל פרק ופרק שזכר לעיל.

⁵ בפרק זהות האנשים אשר מודיעים לשאול על מיקום דוד לא ידועה, אך נראה כי סיפור זה מתקשר למסופר בפרק כג', בו שאול רודף אחר דוד בשל הלשנת הזיפים: "וַיִּעֲלוּ זִיפִים אֶל שָׂאוּל הַגִּבְעָתָה לְאֹמֶר הֲלוֹא דָוִד מְסַתֵּר עִמָּנוּ בְּמַצְדּוֹת בְּחַרְשָׁה בְּגִבְעַת הַחֲכִילָה אֲשֶׁר מִימֵינוּ הַיַּשְׁמִינָן" (שמואל א', כג, יט), אך מפסיק מן המרדף בשל התקפה פלשתית, ומסתבר כי לאחר שהלשנתם הראשונה לא העלתה תוצאות, בוחרים אנשי זיף לדווח בשנית על מיקומו של דוד לשאול. במאמר מוסגר אציין כי מעשי הזיפים אינם ברורים, שכן זיף, המזוהה כיום בתל זיף השוכן כשבעה קילומטרים דרומית מזרחית לחברון, ממוקמת בנחלת יהודה- שבטו של דוד, והיינו מצפים מהם הזדהות עם בן שבטם הנרדף על ידי המלך, ולא היא. פרשנים שונים ניסו לענות על שאלה זו ונביא את דעותיהם: יש שטענו כי אנשי זיף חששו ששאול ינקום בהם על מתן חסות לדוד כפי שנקם בנוב עיר הכהנים. יש שסברו כי דווקא בשבט יהודה, שבטו של דוד, התחוללו מאבקי בכורה בין משפחות שונות ועל כן אנשי זיף, שהיו צאצאי כלב, הסגירו את דוד שהיה מצאצאי רם (על פי דברי הימים א', ב, י-טו), ויש שטענו כי גם בקרב אנשי שבטו של דוד, ראו בו ובאנשיו קבוצת שוליים קיצונית של אנשים חסרי מרות, כדוגמת דבריו של נבל, שאף הוא משבט יהודה: "היום רבו עבדים המתפוצים איש מפני אדניו" (שמואל א, כה, י).

וַיִּקַּם שְׂאוּל וַיִּרְדּוּ אֶל מִדְבַּר זִיף וְאֵתוּ שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ בַּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל לִבְקֹשׁ אֶת דָּוִד
בְּמִדְבַּר זִיף (כ"ו, ב).

ג. בשני המקרים נוצרת סיטואציה שבה יכול דוד לפגוע בשאול מבלי ששאול מודע בכלל לנוכחותו:

וַשֵּׁם מְעָרָה וַיָּבֵא שְׂאוּל לְהַסֵּךְ אֶת רִגְלָיו וְדוֹד וְאֹנְשָׁיו בַּיַּרְכְּתֵי הַמְּעָרָה יֹשְׁבִים... וַיִּקַּם דָּוִד
(כ"ד, ב-ד);

וַיִּקַּם דָּוִד וַיָּבֵא אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר חָנָה שָׁם שְׂאוּל (כ"ו, ה).

ד. בשני המקרים פונים אנשי דוד אליו ואומרים לו שמאת ה' נקרתה לו ההזדמנות לפגוע באויבו:
וַיֹּאמְרוּ אֲנָשֵׁי דָוִד אֵלָיו הֲנֵה הַיּוֹם אֲשֶׁר אָמַר ה' אֵלַיךְ הֲנֵה אֲנֹכִי נֹתֵן אֶת אֹיְבֶיךָ בְּיָדְךָ וְעֲשִׂיתָ
לוֹ כַּאֲשֶׁר יִטֵּב בְּעֵינֶיךָ (כ"ד, ד);

וַיֹּאמֶר אֲבִישִׁי אֶל דָּוִד סָגֵר אֶל־הַיָּם הַיּוֹם אֶת אֹיְבֵיךָ בְּיָדְךָ וְעַתָּה אֲכַנְּנוּ נָא בַּחֲנִית וּבְאֶרֶץ פְּעַם
אֶחָת וְלֹא אֲשַׁנָּה לוֹ (כ"ו, ח).

ה. בשני המקרים דוד שולל בתוקף את ההצעה לשלוח יד בשאול, המכונה בפיו "משיח ה'":
וַיֹּאמֶר לְאֹנְשָׁיו חֲלִילָה לִּי מֵה' אִם אֶעֱשֶׂה אֶת הַדְּבָר הַזֶּה לְאֹדְנֵי לְמֹשִׁיחַ ה' לְשַׁלַּח יָדִי בּוֹ כִּי
מֹשִׁיחַ ה' הוּא (כ"ד, ו);
וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל אֲבִישִׁי אֵל תִּשְׁחִיתֵהוּ כִּי מִי שֶׁלַּח יָדוֹ בְּמֹשִׁיחַ ה' וְנִקְהָה... חֲלִילָה לִּי מֵה' מִשְׁלַח
יָדִי בְּמֹשִׁיחַ ה' (כ"ו, ט-יא).

ו. בשני הסיפורים לוקח דוד דבר מה משאול:

וַיִּכְרַת אֶת כָּנָף הַמְּעִיל אֲשֶׁר לְשְׂאוּל בַּלֵּט (כ"ד, ד);

וַיִּקַּח דָּוִד אֶת הַחֲנִית וְאֶת צַפְחַת הַיָּמִים מֵרֵאשִׁיתֵי שְׂאוּל (כ"ו, יב).

ז. בשלב זה פונה דוד לשאול, בשני המקרים, ושואל אותו מדוע הוא רודף אחריו. בשני המקרים מציג דוד לפני שאול את מה שלקח ממנו כהוכחה שאין לדוד מגמה לפגוע בשאול:

וַיֹּאמֶר דָּוִד לְשְׂאוּל לְמָה תִּשְׁמַע אֶת דְּבָרֵי אָדָם לְאֹמֵר הֲנֵה דָוִד מִבְּקֹשׁ רַעְתְּךָ. הֲנֵה הַיּוֹם הַזֶּה
רָאוּ עֵינֶיךָ אֶת אֲשֶׁר נִתְּנָךְ ה' הַיּוֹם בְּיָדִי בַּמְּעָרָה וְאָמַר לְהִרְגֶנְךָ וּתְחַסַּע עֲלֶיךָ נְאֻמָּר לֹא אֲשַׁלַּח יָדִי
בְּאֹדְנֵי כִּי מֹשִׁיחַ ה' הוּא. וְאֲבִי רָאָה גַם רָאָה אֶת כָּנָף מְעִילְךָ בְּיָדִי כִּי בְּכַרְתִּי אֶת כָּנָף מְעִילְךָ
וְלֹא הִרְגִיתִךָ דַּע וּרְאָה כִּי אֵין בְּיָדִי רֵעָה וּפֶשַׁע וְלֹא חֲטָאתִי לָךְ וְאֵתָּה צִדְדָה אֶת נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ
(כ"ד, ט-יא);

וַיֹּאמֶר לְמָה זֶה אֹדְנֵי רִדְף אַחֲרַי עֲבָדוֹ כִּי מָה עֲשִׂיתִי וּמָה בְּיָדִי רֵעָה. וְעַתָּה יִשְׁמַע נָא אֹדְנֵי
הַמֶּלֶךְ אֶת דְּבָרֵי עֲבָדוֹ אִם ה' הִסִּיתֶךָ בִּי רַח מִנְחָה וְאִם בְּנֵי הָאָדָם אֲרוּרִים הֵם לִפְנֵי ה'... וַיַּעַן
דָּוִד וַיֹּאמֶר הֲנֵה חֲנִית הַמֶּלֶךְ... וְה' יָשִׁיב לְאִישׁ אֶת צְדָקְתוֹ וְאֶת אֲמִנְתּוֹ אֲשֶׁר נִתְּנָךְ ה' הַיּוֹם
בְּיָד וְלֹא אֲבִיתִי לְשַׁלַּח יָדִי בְּמֹשִׁיחַ ה' (כ"ו, יח-כג).

ח. גם תגובתו של שאול לדברי דוד בשני המקרים דומה:

וַיְהִי כְּכֹלֹת דָּוִד לְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל שְׂאוּל וַיֹּאמֶר שְׂאוּל הַקֹּלֶךְ זֶה בְּנֵי דָוִד (כ"ד, טז);
וַיִּכְרַת שְׂאוּל אֶת קוֹל דָּוִד וַיֹּאמֶר הַקֹּלֶךְ זֶה בְּנֵי דָוִד (כ"ו, יז).

ט. בשתי הפניות של דוד לשאול הוא מקטין את דמותו שלו עד לכדי "פרעוש":

אַחֲרַי מִי יֵצֵא מִלֶּךְ יִשְׂרָאֵל אַחֲרַי מִי אֵתָּה רִדְף אַחֲרַי כְּלָב מֵת אַחֲרַי פְּרַעֵשׂ אֶחָד (כ"ד, יד);
כִּי יֵצֵא מִלֶּךְ יִשְׂרָאֵל לִבְקֹשׁ אֶת פְּרַעֵשׂ אֶחָד כַּאֲשֶׁר יְרִדְף הַקְּרָא בְּהָרִים (כ"ו, כ).

י. לסיום ההקבלות נציין, שבשני הפרקים מכיר שאול בסופו של דבר בצדקתו של דוד:

וַיֹּאמֶר אֶל דָּוִד צְדִיק אֶתָּה מִמֶּנִּי כִּי אֶתָּה גִמְלַתְנִי הַטּוֹבָה וְאֲנִי גִמְלַתִּיךָ הַרְעָה. וְאֶתָּה הַגְדַּתְּ הַיּוֹם אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֵתִי טוֹבָה אֶת אֲשֶׁר סָגַרְנִי ה' בְּיָדְךָ וְלֹא הִרְגַתְנִי (כ"ד, יז-יח); וַיֹּאמֶר שְׂאוֹל חֲטָאתִי שׁוֹב בְּנִי דָוִד כִּי לֹא אָרַע לְךָ עוֹד תַּחַת אֲשֶׁר יִקְרָה נַפְשִׁי בְּעֵינֶיךָ הַיּוֹם הַזֶּה הִנֵּה הַסִּכְלָתִי וְאֲשַׁגָּה הַרְבֵּה מְאֹד (כ"ו, כא).

הגישה הביקורתית

הראשון שהעלה על הכתב את בעיית הדמיון בין סיפורים דומים לאורך התנ"ך היה הפילוסוף היהודי-הולנדי ברוך שפינוזה בחיבורו "מאמר תיאולוגי מדיני". לטענתו, הדמיון הרב בין סיפורים שונים בתנ"ך מורים על כך שעריכת כל התנ"ך נעשתה בידי מחבר מאוחר - והוא עזרא הסופר, שקיבץ את הספרים וערך אותם מתוך מסורות שונות שנתגלגלו לידיו. יש לשים לב כי שפינוזה אינו מתעכב ומפרט את כל הנתונים השווים בין שני הפרקים בהם אנו עוסקים, אלא מזכיר אותם אגב אורחא לדמיון בין פרקים טז' ל-יז' :

... ובדומה לכך גם הפרקים יז, יח וכו' בספר שמואל א' ניטלו מהיסטוריון אחר, שחשב כי משום סיבה אחרת התחיל דוד לבקר בחצר שאול, סיבה שונה בהרבה מזו המסופרת בפרק טז בו בספר: שהרי לא סבר כי דוד בא אל שאול משום שנקרא על ידו בעצת עבדיו (כמסופר בפרק טז) כי אם שהוא נשלח במקרה על ידי אביו אל אחיו אל המחנה, ורק לרגל נצחנו על גוליית הפלישתי נודע בראשונה לשאול והוחזק בחצר המלך. חושדני כי הוא הדין גם בפרק כו' שבספר הזה, כלומר דומה שההיסטוריון מספר שם לפי סברתו של איש אחר אותו מעשה עצמו המצוי בפרק כד'.

ברוך שפינוזה, "מאמר תאולוגי מדיני"

בדומה לו, אך בפירוט ובהנמקה, טוען משה סגל, בספרו "ספרי שמואל"⁶, כי פרקים כד' וכו' הינם שני זיכרונות או מסורות של אותו מאורע וכל אחד מהמספרים או מהמוסרים שמר אותו בזיכרונו או בהתרשמותו על פי פרטים אחרים, לפי טבעו או לפי החוג הספרותי והסביבה בה הוא חי, ועל כן אביא את טענותיו כמייצגות גישה זו:

- א. אירוע דומה לא מתרחש פעמיים, קרי, הדמיון בין שני הסיפורים מוכיח את היותם סיפור אחד, שהרי סטטיסטית אירוע לא יכול לחזור במדויק על אירוע שכבר קרה.
- ב. בפרק כו' לא מופיעה שום התייחסות לכך שזהו המרדף השני של שאול אחרי דוד, לא בדברי המחבר ואף לא בדברי שאול או דוד, וזאת על אף הציפייה הטבעית שאחת מן הדמויות או המחבר יזכירו את הרדיפה החוזרת אחר דוד למרות הבטחת שאול.
- ג. החזרה על אותו סיפור פעמיים אינה אלא לשם תפארת הסיפור, קרי, שתי המסורות הן יפות ומורכבות ומושכות את הלב, ועל כן הובאו שתיהן בספרנו, וחזרה על אותו סיפור בשתי מסורות שונות לשם תפארת הסיפור מוכרת לנו בספר שמואל כבר בסיפור הגעתו של דוד לבית המלוכה⁷.

⁶ משה צבי סגל בספרו "ספרי שמואל" עמוד קפח'.

⁷ לדידו של סגל ברי כי הכפילות של סיפור הופעת דוד בפרקים טו' וטז' הינה לשם תפארת הסיפור, ועל כן הוא מוכיח את דבריו מפרקים אלו, אך חשוב לציין כי לדעת פרשני מקרא אחרים הכפילות בין פרקים הנ"ל הינה בשל עריכה

זאת ועוד, מוסיף סגל וטוען כי ישנה יכולת להבחין מתוך הסיפורים איזו מן המסורות היא הקדומה יותר. לפי סגל פרק כ"ו קדום לפרק כ"ד, וזאת מכמה סיבות:

א. בפרק כ"ו, המספר יודע את שם האיש שייעץ לדוד להמית את שאול - אבישי, לעומת זאת, בפרק כ"ד המייעצים לדוד להרוג את שאול הם אנשים עלומים: "ויאמרו אנשי דוד..." קרי, בעלי המסורת המאוחרת יותר שכחו מי הוא זה שדרש את המתת שאול ומציינים זאת באופן כללי.

ב. המספר בפרק כ"ו יודע את פירוט סדר מחנה שאול :

וַיָּקָם דָּוִד וַיָּבֵא אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר חָנָה שָׁם שְׂאוּל וַיֵּרָא דָּוִד אֶת הַמָּקוֹם אֲשֶׁר שָׁכַב שָׁם שְׂאוּל וַאֲבִנָּה בֶן נֹר שֶׁר צָבָאוּ וְשְׂאוּל שָׁכַב בְּמַעְגָּל וְהָעַם חָנִים סְבִיבֹתָיו... וַיָּבֵא דָּוִד וְאֲבִישִׁי אֶל הָעַם לִלְחָם וְהָנָה שְׂאוּל שָׁכַב יָשֵׁן בְּמַעְגָּל וְחָנִיתוֹ מְעוּכָה בְּאַרְצָה מְרֹאשֹׁתָיו וַאֲבִנָּה וְהָעַם שָׁכְבִים סְבִיבֹתָיו.
שמואל א, כו, ה-ז

ולעומת זאת אופי הסיפור בפרק כד' הוא ניסי - למערה בה יושבים דוד ואנשים נכנס באופי מקרי-ניסי שאול:

וַיָּבֵא אֶל גְּדֹרוֹת הַצֶּאֱן עַל הַדֶּרֶךְ וְשָׁם מְעָרָה וַיָּבֵא שְׂאוּל לְהִסֵּךְ אֶת רִגְלָיו וְדָוִד וְאֲנָשָׁיו בְּיַרְכְּתֵי הַמְּעָרָה יֹשְׁבִים.

שמואל א, כד, ד

בשל הבדל זה ניתן להסיק כי פרק כו' קדום לפרק כד' וזאת בשל ההנחה שנתונים קדומים הם ריאליסטיים ואילו נתונים מאוחרים הם נסיים, קרי, כל אלמנט שהוא מדויק הוא קדום יותר.

ג. בפרק כ"ו דברי שאול הם קצרים וניתן אף לסבור שמלך יכול לאומרם לאחד מנתיניו: וַיֹּאמֶר שְׂאוּל חֲטָאתִי שׁוּב בְּנֵי דָּוִד כִּי לֹא אָרַע לָךְ עוֹד תַּחַת אֲשֶׁר יִקְרָה נַפְשִׁי בְּעֵינֶיךָ הַיּוֹם הַזֶּה הִנֵּה הִסְכַּלְתִּי וְאֲשַׁגְּהָ הַרְבֵּה מְאֹד... וַיֹּאמֶר שְׂאוּל אֶל דָּוִד בְּרוּךְ אַתָּה בְּנֵי דָּוִד גַּם עָשִׂה תַעֲשֶׂה וְגַם יָכֹל תּוּכָל ...

שמואל א, כו, כא-כה

ולעומת זאת בפרק כ"ד מושמים בפי שאול דברים שאינם מתאימים להיאמר על ידי מלך בישראל:

וַיְהִי כְּכֹלֹת דָּוִד לְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל שְׂאוּל וַיֹּאמֶר שְׂאוּל הַקֶּלֶךְ זֶה בְּנֵי דָּוִד וַיִּשְׂא שְׂאוּל קֶלֶךְ וַיִּבְדֵּךְ: וַיֹּאמֶר אֶל דָּוִד צְדִיק אַתָּה מִמֶּנִּי כִּי אַתָּה גַּמְלַתְנִי הַטּוֹבָה וְאֲנִי גַּמְלַתִּיךָ הַרְעָה: וְאַתָּה הַגִּדְתָּ הַיּוֹם אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֵתִי טוֹבָה אֶת אֲשֶׁר סָגַרְנִי ה' בְּיַדְךָ וְלֹא הִרְגַתְנִי: וְכִי יִמְצָא אִישׁ אֶת אִיבּוֹ וְשִׁלְחוֹ בְּדֶרֶךְ טוֹבָה וְה' יִשְׁלַמְךָ טוֹבָה תַּחַת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לִּי: וְעַתָּה הִנֵּה יַדְעִתִּי כִּי מֶלֶךְ תִּמְלֹךְ וְקָמָה בְּיַדְךָ מַמְלַכֶת יִשְׂרָאֵל: וְעַתָּה הַשְׁבָּעָה לִּי בַּה' אִם תִּכְרִית אֶת זְרַעִי אַחֲרָי וְאִם תִּשְׁמִיד אֶת שְׁמֵי מִבֵּית אָבִי:

שמואל א, כד, יז-כב

ספרותית הרוצה להציג שתי פנים בדמותו של דוד : הלוחם ובעל המנגן. ואין כאן מקום להאריך, ולהרחבה ניתן לעיין בספרו של אורי אלטר "אמנות הסיפור במקרא" עמ' 172-173.

וניתן להסיק מהשוואה זו שפרק כו' הוא קדום יותר, שהרי ריאלי יותר ששאל דיבר אל דוד כמלך ולא התרפס בפניו כאחרון הנתינים, וכפי שטענו למעלה, ריאליה מוכיחה קדמוניות.

הגישה הספרותית המתבססת על השינויים שבין הסיפורים

אל מול הטענה שהבאנו לעיל, ניצבים חוקרי מקרא אשר טוענים כי לפנינו שני סיפורים שונים בתכלית, אשר נערכו ספרותית בצורה דומה עלילתית ולשונית על מנת להעביר מסר לנו - הקוראים, אך מסר זה יתגלה לנו דווקא מתוך מציאת הפרטים השונים בין הסיפורים הכל כך דומים:

השוני	פרק כד'	פרק כו'
מקום המפגש	עין גדי	גבעת החכילה, מדבר זיף
תכונת המקום	מערה	גבעה
אופי הפגישה	פתאומית - מקרית	מתוכננת
זמן הפגישה	יום	לילה
המסיתים להריגת שאול	אנשי דוד	אבישי
החפץ שנלקח משאול	כנף מעיל	חנית וצפחת מים
החזרת החפץ	אין	חלקית (רק החנית חוזרת)
אופן הפגישה	שאול יוצא מהמערה ואחריו דוד	דוד מתרחק מהמעגל ועולה על הר רחוק
התפתחות הדו-שיח	דוד פונה לשאול	דוד מוכיח את אבנר ושאל מתערב בשיחה ביניהם
יחס דוד לשאול	דוד נופל אפיים לפני שאול	אין
מעורבות ה'	אין	ה' מפיל תרדמה על מחנה שאול
כינוי שאול על ידי דוד	דוד קורא לשאול "אבי"	דוד קורא לשאול "אדוני המלך"

ההבדלים שמופיעים בטבלה מפריכים את ההסתברות שמדובר באירוע אחד שנשתלשל במסורות שונות, שכן ישנם הבדלים משמעותיים ודרמטיים. חוקרים שונים למדו מהבדלים אלו מסרים שונים: היו כאלה שהעלו מהשינויים בין הסיפורים הסבר לנטישת דוד ואנשיו את תחום שלטונו של שאול ומעברם לארץ גת, ולעומתם היו כאלה שהשוואה ניגודית זו האירה את דמותו של דוד באור חדש, חיובי ומפתיע, אך יש לשים לב כי אין פרשנויות אלו סותרות כלל וכלל, ויכולות הן להיקרא כשני מסרים מקבילים העולים מהשוואת הסיפורים:

א. התייאושות דוד משאול

חוקר המקרא מרדכי טרופר⁸ מציע להבין את הפער בין הסיפורים כהסבר לייאוש של דוד: בתחילת פרק כז אנו מגלים כי דוד בוחר לעבור עם צבאו אל העיר הפלשתית גת בשל חששו משאול:

וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל-לִבּוֹ, עֵתָה אֶסְפָּה יוֹם-אֶחָד בְּיַד-שָׂאוֹל; אֵינִי-לִי טוֹב כִּי הַמֶּלֶט אִמְלֹט אֶל-אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים, וְנוֹאֵשׁ מִמֶּנִּי שָׂאוֹל לְבַקְשָׁנִי עוֹד בְּכָל-גְּבוּל יִשְׂרָאֵל, וְנִמְלֹטְתִי, מִיָּדוֹ. וַיִּקָּם דָּוִד--וַיַּעֲבֹר הוּא, וְשֵׁשׁ-מֵאוֹת אִישׁ אֲשֶׁר עִמּוֹ: אֶל-אֲכִישׁ בֶּן-מְעוֹךְ, מֶלֶךְ גֵּת. וַיֵּשֶׁב דָּוִד עִם-אֲכִישׁ בְּגֵת הוּא וְאֶנְשָׁיו, אִישׁ וּבֵיתוֹ: דָּוִד, וְשֵׁתֵי נָשָׁיו, אַחֲזִיעֵם הַיְזְרְעֵאלִית, וְאַבְיָגַיִל אִשְׁת-נָבָל הַכַּרְמֶלִית. וַיַּגֵּד לְשָׂאוֹל, כִּי-בָרַח דָּוִד גֵּת; וְלֹא-יָסַף עוֹד, לְבַקְשׁוֹ.

שמואל א, כז, א-ד

מעשה זה נראה לנו תמוה ביותר, שהרי בסוף פרק כו שאול חוזר בו על רדיפות דוד, מכיר ביכולותיו של דוד, ואף מבטיח לו שלא יאונה לו כל רע:

וַיֹּאמֶר שָׂאוֹל חֲטָאתִי שׁוֹב בְּנֵי דָוִד כִּי לֹא אָרַע לָךְ עוֹד תַּחַת אֲשֶׁר יִקְרָה נַפְשִׁי בְּעֵינֶיךָ הַיּוֹם הַזֶּה הִנֵּה הִסְכַּלְתִּי וְאֶשְׁגָּה הַרְבֵּה מְאֹד:

שמואל א, כו, כא

וַיֹּאמֶר שָׂאוֹל אֶל דָּוִד בְּרוּךְ אַתָּה בְּנֵי דָוִד גַּם עָשִׂה תַעֲשֶׂה וְגַם יָכֹל תִּוְכַל וַיֵּלֶךְ דָּוִד לְדַרְכּוֹ וְשָׂאוֹל שָׁב לְמְקוֹמוֹ: פ

שמואל א, כו, כה

נראה כי הסבר להחלטתו התמוהה של דוד לעבור לארץ נכרית טמונה בשני הסיפורים המתוארים בצורה דומה בפרקים כד' וכו'.

לאחר המתואר בפרק כד' בוחר דוד להאמין להבטחת שאול כי יפסיק לרודפו, ועל כן הוא נשאר עם צבאו בתחומי ממלכת שאול, ואילו לאחר האירוע שמתרחש בפרק כו' - בו שאול חוזר לרודפו ואף מתנצל ומבטיח להפסיק לרודפו בשנית - נוצר אצל דוד חוסר אמון בסיסי בשאול והבטחותיו, ולכן ברור מדוע בוחר דוד ללכת לארץ פלשתים.

על פי רעיון זה מתבהר מדוע בפרק כד' דוד נופל אפיים לפני שאול ואף מכנה אותו בכינוי הקרבה "אבי" ומאידך בפרק כו' דוד איננו משתחוה בפני שאול ומכנה אותו בקרירות "אדוני המלך", על דרך זאת יתבאר גם מדוע בפרק כד' דוד מדבר עם שאול ישירות מטווח קצר בו שאול יכול לתקפו, אך בפרק כו' טורח דוד ומרחיק עד לגבעה סמוכה ואף לא מדבר ישירות עם המלך ששב לרודפו, אלא עם שר צבאו.

ב. גדולת דוד

⁸ מרדכי טרופר במאמרו "היחס שבין הפרקים כ"ד-ט"ו בשמואל א", מתוך "בשדה חמ"ד", שנת תשמ"ד, חוברת ה-ו. רעיון דומה אף נמצא בפירושו של שמעון בר אפרת "מקרא לישראל" על ספר שמואל א', הוצאת מגנס 1996, עמודים 335-326.

פרשנות אפשרית נוספת, שמעלה נחמה ליבוביץ⁹, היא שהפער בין שני הסיפורים הדומים כל כך בא ללמדנו על אישיותו המיוחדת של דוד.

פרשנות זו מתבססת על מדרש שמתאר שאלה המנקרת בלבו של שאול, ואולי אף בליבותיהם של הקוראים בסיום פרק כד':

כיוון שהלך לו שאול

אמרו לו גיבורי שאול¹⁰ לשאול:

וכי בשביל שלא הרגך דוד במערה היה צדיק?

יודע היה שהוא בפנים ואנו מבחוץ ואם שולח בכך יד היינו נכנסים ומוציאים אותו משם ומחתכים אותו אבר אבר ונתיירא.

כיוון ששמע שאול כך, קיבל מהם ורדף אחריו. מייד ויקום וילך אל מדבר זיף.

מדרש תהילים נ"ה

במדרש זה באה לידי ביטוי שאלה שמבטאת את יחס החשדנות שחש שאול כלפי דוד. עם תום המפגש במדבר עין גדי פונים לשאול גיבוריו ומוכיחים לו כי לא גדולתו וצדיקותו של דוד גרמו לו שלא להורגו, אלא פחדנותו של דוד מפני חייליו של שאול המחכים לו מחוץ למערה גרמה לו שלא לפגוע בו.

מדרש זה אף מקשר כרונולוגית בין פרקים כד' וכו' ורואה אותם כעוקבים, קרי, בשל אמירת גיבורי שאול - חוזר שאול לרדוף אחרי דוד במדבר זיף.

בשל עקשנותו של שאול שלא להכיר בגדולתו של דוד, מזמן ה' מפגש נוסף ודומה בין שאול לדוד, אך במפגש זה תוכח מעל לכל ספק אצילותו של דוד, וזאת בשל התנאים המשופרים של דוד להרוג את שאול ללא כל חשש של נקמה.

על פי רעיון זה מתבהר מדוע בפרק כד' פגישת שאול ודוד מתרחשת לאור יום, בצורה פתאומית ובמרחב שלא מאפשר בריחה - המערה, ואילו בפרק כו' נערכת פגישת שאול ודוד בלילה, בצורה מתוכננת על ידי דוד ובמרחב פתוח המאפשר הסתלקות מהירה.

על דרך זאת מתפרש מדוע בפרק כד' ה' אינו מתערב כלל בסיפור, ואילו בפרק כו' ה' מפיל על מחנה שאול "תרדמת ה'", עובדה שמקילה על דוד להתקרב למחנה שאול ללא הפרעה ואף להרוג את שאול בנקל¹¹.

⁹ נחמה ליבוביץ' במאמרה "משמעות המסר שבפרקים כד-כה-כו" מתוך: עיונים בפרשת השבוע- סדרה שישית, הוצאת המחלקה לחינוך ותרבות תורניים בגולה של ההסתדרות הציונית העולמית, ירושלים תש"ך, עמודים 146-150. ורעיון דומה ניתן למצוא אצל משה גרסיאל בפירוש "עולם התנ"ך" על ספר שמואל א', הוצאת רביבים 1985, עמודים 190-192, ואף אצל

¹⁰ ונביא את דבריה של נחמה ליבוביץ' במאמרה "משמעות המסר שבפרקים כד-כו": "אין זה אלא פרסוניפיקציה של מחשבות שאול, של ספקותיו, של יצרו הרע הבא לעקור רגש החרטה והתשובה אשר בלבו, וכדרך המדרש להמחיש את הקול הפנימי שבלב האדם על ידי קול חיצוני, על ידי דברי אדם שני העומד ממולו..."

¹¹ יש הסוברים כי הביטוי "תרדמת ה'" משמעותו שינה עמוקה ללא קשר להתערבות ה', וכך אכן מפרשים חלק מן הפרשנים, כדוגמת תרגום יונתן המפרש על אתר: "שינא תקיפא" (=שינה חזקה), בהקשר לכך אביא את דבריו של הרב אמנון בזק במאמרו "שאול בידי דוד - פעם נוספת": "ודוק: 'תרדמת א-לוהים' אין כתוב כאן, כי אם 'תרדמת ה'". לו נאמר 'תרדמת א-לוהים', ניתן היה לפרש 'תרדמה חזקה', שכן צורת ביטוי כזו מופיעה במקרא בהקשר של תיאור אירוע בעל עצמה גדולה, כגון "נפתולי א-להים נפתלתי עם אַחתי" (בראשית ל', ח); "ויאמר אש-א-להים נפלה מן השמים ונתבער בצאן ובנערים ונתאכלם ונתאמלטה" (איוב א', טז); ועוד. הצירוף "תרדמת ה'", לעומת זאת, מורה בבירור על מעורבות מאת ה'"

זאת ועוד, בפרק כד' מציעים אנשי דוד, שהם אנשים משולי החברה¹², לדוד לעשות הטוב בעיניו (של דוד) לשאול, ואילו בפרק כו' מציע אבישי בן צרויה, מנאמני ביתו ומקרובי משפחתו של דוד, להרוג את שאול בעצמו, קרי, האשמה על הריגת שאול כלל לא תופנה כלפי דוד, ועל אף כל הנתונים שהיו לטובתו של דוד - נמנע הוא מלהרוג את שאול, ואף מונע מאבישי לעשות כן:

"... והנה בא היום המיוחל. שאול ישן, שומריו רדומים ומכת חנית אחת יכולה לפתור לעד את צרותיהם ותיסכולם של דוד ואנשיו: "ויאמר אבישי אל דוד, סגר א-להים היום את איבך בידך ועתה אכנו נא בחנית" (כ"ו, ח). וכאן הרגע הגדול של דוד משיח ה': "ויאמר דוד אל אבישי אל תשחיתהו, כי מי שלח ידו במשיח ה' ונקה" (שם ט). כמה הוראות היתר היו באותו רגע! והלא זה שאול שהכה בחמתו את נוב עיר הכהנים. והלא זה שאול הנאחז בציפורניו במלכות שה' כבר קרע מעליו. שאול המוציא אל מחוץ לגדר את דוד ואנשיו ומתיר את דמם. שאול הכורת ברית עם אגג מלך עמלק, הטובל בדם ישראל עד למעלה מאוזניו. והנה אות שמים על הכאתו – תרדמת א-להים הנופלת על שומריו! אך דוד בשלו: "אל תשחיתהו, כי מי שלח ידו במשיח ה' ונקה". דוד אינו סולח ואינו מוותר, הוא מטיח בשאול מלים קשות ביותר. אך מלים בלבד! שמא זוכר דוד באותם רגעי הזעם את סלעי המחלוקת. כפסע היה אז מלכידתו ביד שאול, אך שאול חדל מן המרדף כדי להגן מפני פלשתים שפשטו בארץ. שמא זוכר דוד את מלחמותיו של שאול מימים רחוקים עד שלא כשל בברית עם עמלק... ודוד, ברגעו הגדול מכולם, ממשיך שם ואומר בגבעת החכילה: "וה' ישיב לאיש את צדקתו ואת אמתו... והנה כאשר גדלה נפשך היום הזה בעיני כן תגדל נפשי בעיני ה' ויצלני מכל צרה" (כ"ו, כג-כד). הרב יעקב מדן, גבעה 596 אינה עונה

הגישה הספרותית המתבססת על רצף הפרקים

ידועה דעתו של הרמב"ן, החולק על אבן עזרא בדבר הסדר הכרונולוגי בו מופיעים פרקי התורה והנ"ך - האם הם מותאמים לסדר קורות המסופר אם לאו¹³:

על דעתי כל התורה כסדר, זולתי במקום אשר יפרש הכתוב ההקדמה והאחור, וגם שם לצורך עניין ולטעם נכון. רמב"ן לבמדבר טז, א

תפיסה זו באה לידי ביטוי גם בפירושיהם של חוקרי מקרא בני זמננו, כמרדכי טרופר והרב אמנון בזק¹⁴, הסוברים כי הסבר לדמיון ולהבדל שבין פרקים כד' וכו' ימצא דווקא מתוך העיון במסופר בפרק כה', המופיע בין שני הסיפורים בהם אנו עוסקים. בפרק זה מתואר עימותו של דוד עם נבל ופגישתו עם אביגיל: דוד מבקש מנבל הכרמלי, שהיה בעל עדר צאן ועיזים ענק, תמורה עבור סיוע והגנה שניתנו לרועיו בתקופת המרעה על ידי דוד ואנשיו¹⁵, אך נבל מסרב בטענה כי אין הוא מכיר כלל בדוד:

¹² "וַיִּתְקַבְּצוּ אֵלָיו כָּל אִישׁ מִצֹּק וְכָל אִישׁ אֲשֶׁר לוֹ נֶשֶׂא וְכָל אִישׁ מִרְ נֶפֶשׁ וְנִיחַי עֲלֵיהֶם לְשׂר וְנִיחַי עֲמוּ כְּאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ" (שמואל א פרק-כב-ב)

¹³ להרחבה ניתן לעיין באנציקלופדיה התלמודית, כרך א' בערך: "אין מוקדם ומאוחר בתורה", טור תרמ"ז-תרמ"ט.

¹⁴ הרב אמנון בזק במאמרו "שאלו בידי דוד – פעם נוספת" ומרדכי טרופר במאמרו "היחס שבין הפרקים כ"ד-כ"ו בשמואל א"

מי דוד ומי בן ישי היום רבו עבדים המתפרצים איש מפני אדניו: ולקחתי את לחמי ואת מימי ואת טבחי אשר טבחי לגזזי ונתתי לאנשים אשר לא ידעתי אי מזה המה! ?
 שמואל א, כה, י-יא

כתגובה מורה דוד לאנשיו להתארגן לקרב מול נבל הכרמלי:

ויאמר דוד לאנשיו חגרו איש את חרבו ויחגרו איש את חרבו ויחגרו גם דוד את חרבו ויעלו אחרי דוד כארבע מאות איש ומאתים ישבו על הכלים
 שמואל א, כה, יג

במקביל, מקבלת אביגיל, אשת נבל הכרמלי, דיווח מאחד הנערים על סירובו של נבל לגמול טובה לדוד ואנשיו, ובחוכמתה היא מבינה את חומרת המצב ועל כן היא מזדרזת לפגוש את דוד ואנשיו בטרם יגיעו אל נבל.

אביגיל מטעינה את חמוריה בשלל מוצרי מזון ורוכבת עם נעריה לעבר דוד וצבאו, ואכן היא פוגשת אותם בסתר ההר בעת שדוד נשבע לנקום בנבל.

אביגיל יורדת מחמורה, משתחוה לפני דוד, מבקשת רשות לדבר ונואמת נאום כיאסטי משוכלל אשר משנה את העלילה לגמרי:

<p>וַיֹּאמֶר בִּי אֲנִי אֲדֹנָי הֲעֹן וַתְּדַבֵּר נָא אִמְתָּךְ בְּאֲזְנֵיךָ וּשְׁמַע אֶת דְּבָרֵי אִמְתָּךְ אֵל נָא יְשִׁים אֲדֹנָי אֶת לְבוֹ אֶל אִישׁ הַבְּלִיעַל הַזֶּה עַל נָבֶל כִּי כִשְׁמוֹ כֵּן הוּא נָבֶל שְׁמוֹ וַיִּנְבְּלָה עִמּוֹ וְאֲנִי אִמְתָּךְ לֹא רָאִיתִי אֶת נַעֲרֵי אֲדֹנָי אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּ: וְעַתָּה אֲדֹנָי חַי ה' וְחַי נַפְשְׁךָ אֲשֶׁר מִנְעַךְ ה' מִבּוֹא בְּדַמַּיִם וְהוֹשַׁע יָדְךָ לִּי וְעַתָּה יְהִי כְּנָבֶל אִיְבִיךָ וְהַמְבַקְשִׁים אֶל אֲדֹנָי רָעָה: וְעַתָּה הַבְּרָכָה הַזֹּאת אֲשֶׁר הֵבִיא שְׁפָחֶתְךָ לֵאדֹנָי וְנִתְּנָה לְנַעֲרִים הַמְתַּהַלְכִים בְּרַגְלֵי אֲדֹנָי: שָׂא נָא לְפִשְׁעֵי אִמְתָּךְ כִּי עֲשָׂה יַעֲשֶׂה ה' לֵאדֹנָי בֵּית נֶאֱמָן כִּי מִלְחָמוֹת ה' אֲדֹנָי נִלְחַם וְרָעָה לֹא תִּמְצָא בְךָ מִיְמֵיךָ: וַיִּקֶּם אָדָם לְרִדְפָן וּלְבַקֵּשׁ אֶת נַפְשְׁךָ וְהִיתָה נַפְשׁ אֲדֹנָי צְרוּרָה בְּצִוּוֹר הַחַיִּים אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ וְאֶת נַפְשׁ אִיְבִיךָ יִקְלַעְנָה בְּתוֹךְ כַּף הַקַּלַּע: וְהִיָּה כִּי יַעֲשֶׂה ה' לֵאדֹנָי כְּכֹל אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶת הַטּוֹבָה עֲלֶיךָ וְצִנְנָה לְנִגִּיד עַל יִשְׂרָאֵל: וְלֹא תִהְיֶה זֹאת לְךָ לְפִוְקָה וּלְמִכְשׁוֹל לֵב לֵאדֹנָי וּלְשִׁפְךָ דָּם חַנּוּם וְלִהְיוֹשִׁיעַ אֲדֹנָי לוֹ וְהִיטֵב ה' לֵאדֹנָי וְזָכַרְתָּ אֶת אִמְתָּךְ:</p>	<p>א } ב } ג } ד }</p>
--	---

שמואל א, כה, כד-לא

¹⁵ יש לשים לב כי מקום מגוריו של נבל הוא במעון, המזוהה היום עם הכפר חירבת מעין בדרום הר חברון, ומקום רעיית צאנו הוא בכרמל, המזוהה היום עם הכפר חירבת כירמיל, שאף הוא בדרום הר חברון. וידוע כי אזור דרום הר חברון, הממוקם בספר מדבר יהודה היווה לכל אורך ההיסטוריה אזור שנתון למתקפות שלל של שושי המדבר, ועל כן מובן מדוע היו צריכים רועי נבל עזרה וסיוע מאנשי דוד. ונביא בהקשר זה את דבריו של דוד עמית במאמרו "דרום הר חברון - מבוא כללי על האזור": "הקרבה למדבריות השפיעה בתקופות שונות בהיסטוריה גם על תנאי הביטחון של אזור דרום הר חברון וממילא על התפתחותו האנושית: בימים של שלטון מרכזי חלש לא חששו הבדווים, נוודי המדבריות, לפשוט, בעיקר בשנות בצורת, על היישובים שבספר המדבר. מחמת הסכנה נטתה אז האוכלוסייה להתרכז במספר כפרים גדולים. רק בימי שלום העזו התושבים להתרחק מ"כפרי האס" שלהם ולהתיישב במקומות הסמוכים לשטחיהם החקלאיים. לצורך זה ניצלו חורבות עתיקות, ריכוזי מערות ובורות מים. בראשונה הייתה זו התיישבות אמיתית- בעונה החקלאית ה"פועלת": בתק' היציאה למרעה ובימי קציר. במרוצת הזמן, משהתמידה הרגיעה הביטחונית, נעשו חורבות אלה לכפרים זעירים "כפרי בתי". ההריסות שופצו, נוספה בנייה חדשה וחודש השימוש בבורות המים העתיקים"

כאשר נעיין בנאום אביגיל נראה כי הוא בנוי בצורה מדורגת: בקטעים א-ד עוסקת אביגיל בעימות בין דוד לנבל. אביגיל טוענת כי אל לו לדוד להתרגש יתר על המידה בשל מעשהו של נבל, בשל שזהו אופיו הקבוע, ומאידך, מתנצלת אביגיל על חוסר מעורבותה בדו שיח בין נבל לנערי דוד ותולה זאת בחוסר ידיעתה על בקשתו של דוד. לאחר מכן מודה אביגיל לה' על כך שמנע מדוד מלהרוג את נבל¹⁶ ומאחלת לדוד שכל אויביו יהיו כנבל¹⁷.

בקטע ה', שמהווה את שיאו ומרכזו של הנאום, מעניקה אביגיל לדוד ונעריו את מצרכי המזון אשר הביאה, כמודה בצדקת בקשתם, ומאחלת לדוד: **"כִּי עֲשֵׂה יַעֲשֶׂה ה' לְאֲדֹנָי בַּיַּת נְאֻמָּן כִּי מְלַחְמוֹת ה' אֲדֹנָי נִלְחַם וְרָעָה לֹא תִמָּצֵא בְּךָ מִיָּמַיךְ"**, משמעות ברכה זו היא שה' יעניק לדוד את המלוכה בשל העובדה שדוד נלחם את מלחמות ה', ולא נמצא בו מעשה שאינו ראוי. ברכה זו משמשת באופן סמוי גם כתמרור אזהרה בפני דוד, קרי, במידה ודוד לא יילחם את מלחמות ה', אלא את מלחמותיו שלו, ויימצאו חטאים במעשיו - לא יהיה הוא ראוי למלוכה בעיני ה', ומסתבר שמתכוונת אביגיל לרמוז שהריגתו של נבל תהיה מן המעשים אשר ימנעו מדוד את המלוכה.

בקטעים דו עד או עוסקת אביגיל בעימותיו של דוד מול אויביו ככלל, ואף כאן מברכת אביגיל את דוד שכאשר יקומו לו אויבים, ה' יכניעם לפניו, וזאת על מנת שדוד יומלך על ישראל ללא שום כתם ורובב של שפיכות דמים לשווא.

דוד מתרצה לאור נאום אביגיל, מודה לטענותיה ומשלחה לביתה:

וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאַבְיגַיִל בְּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שְׁלַחַךְ הַיּוֹם הַזֶּה לְקַרְאֲתִי: וּבְרוּךְ טַעֲמַךְ וּבְרוּכָה אַתְּ אֲשֶׁר כָּלַתְנִי הַיּוֹם הַזֶּה מִבּוֹא בְדַמַּיִם וְהִשַׁע יָדַי לִי: וְאֹלָם חֵי ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִנְעַנִּי מִהֲרַע אֶתְּךָ כִּי לֹלִי מִהֲרַתְּ וּתְבֹאֵת לְקַרְאֲתִי כִּי אִם נֹתֵר לְנָבַל עַד אִוֵּר הַבְּקָר מִשְׁתִּין בְּקִיר: וַיִּקַּח דָּוִד מִיָּדָה אֶת אֲשֶׁר הֵבִיֵּאָה לוֹ וְלָהּ אָמַר עָלַי לְשָׁלוֹם לְבִיתְךָ רְאִי שְׁמַעְתִּי בְּקוֹלְךָ וְאַשָּׂא פְּנֵיךָ:

שמואל א, כה, לב-לה

ולאחר מות נבל, שולח דוד את נעריו על מנת שיקחו לו לאשה את אביגיל, והיא מסכימה ונישאת לו:

וַיָּבֹאוּ עִבְדֵי דָוִד אֶל אַבְיגַיִל הַכַּרְמֶלָה וַיְדַבְּרוּ אֵלֶיהָ לֵאמֹר דָּוִד שְׁלַחְנוּ אֵלֶיךָ לְקַחְתֶּךָ לוֹ לְאִשָּׁה: וְתִקַּם וְתִשְׁתַּחֲוּ אַפָּיִם אַרְצָה וְתֹאמְרֵי הִנֵּה אֲמַתְךָ לְשִׁפְחָה לְרַחֵץ רַגְלֵי עִבְדֵי אֲדֹנָי

שמואל א, כה, מ-מא

¹⁶ יש מקום לסבור שאביגיל מברכת את ה' על כך שמנע מדוד מלהרוג את בעלה משום שעל פי הדין הישר לא מחוייב נבל לגמול לדוד על הגנה שנתן מבלי שהתבקש, בהקשר לכך אביא את דבריו של הרב אמנון זק ב"מאמרו "שאלו בידי דוד – פעם נוספת": "...ייתכן, שמבחינה חוקית פורמלית לא היה נבל מחוייב לשלם לדוד, ולו תבעו דוד בבית דין, אפשר שהיה יוצא זכאי. אך למרות זאת, ואולי דווקא בשל כך, מקבל מעשהו של נבל משמעות חמורה במיוחד, בשל חוסר המוסריות שיש בהתעלמות זו (מדוד)"

¹⁷ ויש לשאול: מה פשר ברכה זו? והרי נבל עדיין בין החיים! רש"י בעקבות המדרש מוכיח מפסוק זה שאביגיל נביאה הייתה וידעה על סופו הקרב של בעלה: "נתנבאת ברוח הקודש שלא יאריך ימים" (רש"י על שמואל א', פרק כה, פס' כו'), אך פרשנים אחרים, כדוגמת רד"ק, מפרשים פסוק זה על יכולות הנוק שיוכל לחולל נבל לדוד, קרי: הלואי שכל אויבך לא יוכלו להזיק לך, כשם שנבל אינו יכול להזיקך.

כאשר מציבים את פרקים כד', כה' וכו' על פי הסדר בהם בחר להציגם עורך ספר שמואל, עולה התמונה הבאה:

בעוד שבפרק כד' נראה כי דוד קם אל שאול מן המסתור שבמערה כאשר כוונתו היא להרוג את שאול, אך מספיק הוא רק לחתוך את כנף בגדו¹⁸ או לחלופין מתחרט הוא ברגע האחרון מכוונתו הראשונית, בפרק כו' דוד מלכתחילה יוזם מפגש שלא על מנת לפגוע בשאול, ונכנס הוא למחנה שאול אך ורק על מנת להוכיח לשאול את היכולת שהייתה בידו להורגו ולא שוקל כלל להורגו. פער זה בא לידי ביטוי גם בחפץ אותו נוטל דוד משאול ודרך החזרתו: בעוד שבפרק כד' חותך דוד את כנף בגדו של שאול ולא מחזיר לו אותה בסיום דבריהם, שכן כנף בגד שנתלשה הינה דבר שלא ניתן לתקן ולהחזיר למקומו כבראשונה, ונטילתה אף מבזה את שאול ואת מלכותו¹⁹, בפרק כו' נוטל דוד את חניתו וצפחת המים של שאול, חפצים שניתן להחזיר מבלי לפגום בהם²⁰, ובסופו של דבר חניתו של שאול²¹ מוחזרת לו על ידי אחד הנערים, כמו נזהר דוד מלפגוע בשאול.

אם כן, מהו הגורם לשינוי שחל בדוד בין פרקים בין המפגש במדבר עין גדי למפגש בגבעת החכילה? מדוע בפרק כד' דוד מעלה בדעתו את האפשרות להרוג את שאול ולא מצליח או מתחרט ברגע האחרון, ואילו בפרק כו' דוד שולל אופציה זו מכל וכל? התשובה לכך טמונה בדמותה של אביגיל אותה פגש דוד בין מפגשיו עם שאול: בפרק כ"ה ראינו את השפעתה של אביגיל על דוד, את הצלחתה למנוע את דוד מבוא מדמים ומפגיעה בנבל באופן בלתי-מוצדק ואת אמירתה המפורשת לדוד שאל לו להכתים את מלכותו בהריגת אנשים לשווא, אלא עליו להניח לה' לנקום באויביו.

לאחר נישואי דוד לאביגיל, ניכרת השפעתה הברוכה עליו, ורוח מתונה יותר מלווה אותו מכאן ולהבא. מיקומו של פרק כ"ה, בין שני הסיפורים הדומים שבפרקים כ"ד וכ"ו, אינו מקרי, שכן פרק זה הוא המפתח להבנת ההבדלים שבין הסיפורים:

אין ספק, כי דבריה אלה של אביגיל היו כמרפא בעצמותיו של דוד, באשר מדבריה משתמע כי שליח ה' הוא, לא מנהיג כנופיה, המשוטט במדבר ללסטם את הבריות. לדעת אביגיל

¹⁸ הרלב"ג מעלה אפשרות זו בפירושו על שמואל א', כו, ה: " יתכן לפי הפשט שכבר היה רצון דוד להרוג ולא השיג ממנו כי אם הכנף והתחרט אחר זה דוד על מחשבתו ואף על פי שהותר לו להורגו כי רודף היה ואמר חלילה לי מהי מעשות הדבר הזה וזה היה מהפלטת חסידותו"

¹⁹ בקריעת כנף בגד יש מן הפגיעה בכבוד שאול, שכן שמואל הודיע לשאול בפרק טו' שהי' יקרע את מלכותו מעליו כתגובת לקריעת הבגד שהתרחשה בסוף פגישתם: (ואין כאן מקום להאריך במחלוקת הפרשנים- בגדו של מי נקרע?) מה גם שככלל העברת בגד מרשות אדם לרשות חברו משמעותה פעמים מספר במקרא העברת תפקיד וייעוד, לדוגמא: שאול רוצה להלביש את דוד במדיו כאשר הוא שולחו להילחם בגוליית (שמואל א, יז, לח), אהרן ובניו נכנסו לתפקידם על ידי לבישת בגדי הכהונה (שמות כ"ח), אליהו השליך את אדרתו לאלישע כשמינהו לנביא – במידה רבה במקום עצמו (מל"א י"ט) ועוד.

²⁰ הרב אמנון בזק במאמרו "שאול בידי דוד – פעם נוספת" מציע הסבר ללקיחת חפצים אלו דווקא: "מסתבר שלקיחת החנית, אותה השליך שאול בעבר פעמיים על דוד, נועדה לרמוז לשאול בעדינות כי אין הוא זקוק לה... אשר ללקיחת צפחת המים, ייתכן שמשמעותה הסמלית קשורה להיות המים מייצגים את חיי האדם: לקיחת המים מבטאת את העובדה שחיוו של שאול היו בידי דוד."

²¹ ונשאלת השאלה: מדוע לא משיב דוד לשאול את צפחת המים? מעטים הפרשנים והחוקרים שעסקו בשאלה זו. יש שפטר תמיהה זו בתשובה טכנית, כבפירוש "דעת מקרא" ליהודה קיל: "ולא זכר את הצפחת שערכה מועט" אך מאידך מצאתי פירוש מעניין במאמרו של משה אגל-טל "איתותים וסימני דרך בסיפור המקראי": לטענתו, דוד ממחיש לשאול בהחזרת החנית ובאי החזרת הצפחת את הכבוד שהוא רוחש לו ע"י החזרת נשקו האישי, אך מאידך את הסתייגותו מהצעת שאול לשוב אל מחנה ישראל- "שוב בני דוד", משום שבאי החזרת הצפחת, שהייתה כלי ביתי שימושי ונפוץ אין פגיעה ביוקרת המלך, אך יש בה כדי לרמוז לשאול, כי הוא (דוד) יזדקק למים בהמשך הנדודים הנכפים עליו במדבר, בבריחה מפניו, שהרי המציאות מורה אין לבטוח בהבטחותיו ובהצעותיו (של שאול).

הפתרון הוא במשפט הא-ל: הא-ל הוא שיציל את דוד ויפגע באויביו. אביגיל מאיצה, אפוא, בדוד להניח את ההפרעות מאויביו למשפט האלוקים, ומטעימה במיוחד, כי מאחר ש-ה' הועיד את דוד למלך, אסור לו להיכשל ולשפוך דם חנם. אביגיל מחזירה לדוד את שיקול הדעת הנכון... שעתה עמד לסטות ממנו. נתן קלאוס, "נאום אביגיל - ניתוח ספרותי"

סיכום

במאמר זה סקרתי את שלושת הגישות המרכזיות העוסקות בדמיון הקיים בין פרקים כד' לכו' בספר שמואל א':

הגישה הביקורתית, הטוענת כי הדמיון בין הפרקים נובע מכך ששניהם מתארים את אותו מאורע שסופר על ידי אנשים שונים ומסיבה כלשהי החליט העורך המאוחר לשבץ את שניהם בספרנו.

הגישה הספרותית המתבססת על השינויים שבין הסיפורים, הטוענת כי שני הסיפורים המתוארים בפרקים התרחשו בנפרד, ונכתבו בדמיון רב, על מנת להוביל את הקוראים להשוואה מדוקדקת, ומתוך כך אל המסר אותו רוצה להעביר המחבר - גדולת דוד או ייאושו מהסתפח בנחלת א-לוהים, או שניהם גם יחד.

הגישה הספרותית המתבססת על רצף הפרקים, הטוענת כי הפער המשמעותי שבין שני הפרקים הוא התנהגותו של דוד כלפי הקמים עליו, וסיבת הפער טמונה בפרק שממוקם בינות הסיפורים הדומים - מפגש דוד את אביגיל, המונעת ממנו מלבוא בדמים.

לדעתי, הגישה הביקורתית חוטאת לאמת בהנחתה הנחות סמויות שמובילות אותה למסקנותיה, כדוגמת הציפייה שהמקרא יבהיר שפרק כו' הינו הסבב השני במרדפי שאול את דוד, או ההנחה כי מלך לא יכול להתרפס בפני אחד מנתיניו, מה גם, שגישה זו מתעלמת לחלוטין מההבדלים הרבים והמשמעותיים שבין הפרקים.

אף הגישה הספרותית המתבססת על רצף הפרקים אינה משכנעת דיה, וזאת בשל העובדה כי גם בפרק כד' דוד לא שולח את ידו בשאול, ואף מתבטא מפורשות שבמידה ושאול צריך להיענש- ה' ישפטהו ויגזור את דינו:

יִשְׁפֹּט ה' בְּיַד וַיִּבְיֶן וַיִּקְמֵי ה' מִמֶּנָּה וַיִּדֵי לֹא תִהְיֶה בְּךָ

שמואל א, כד, יג

מה גם שלאחר האירוע המתואר בפרק כו' דוד איננו משאיר את הקמים עליו למשפט ה', בהשפעת אביגיל, אלא מכה באויביו השונים, ואף חוטא בשליחת אדם למותו ללא עוול - אוריה החיתי.

אם כן, עולה כי הגישה המסתברת ביותר היא הגישה הספרותית המתבססת על השינויים שבין הסיפורים. גישה זו מבהירה בצורה ההגיונית ביותר את סיבת עזיבתו של דוד את מחנה ישראל - ייאושו מהבטחות שאול להפסיק לרודפו, ואף מאירה את דוד באור הראוי לו - אציל נפש ונדיב לב, שקורות העיתים כמו זימנו את רודפו תחת ידיו, אך הוא, בגדלותו, נמנע מקשירת קשר ומפגיעה בבחיר הא-ל, אף במחיר של המשך נדודים ורדיפות:

שמואל א, כו, ט

כִּי מִי שְׁלַח יָדוֹ בְּמַשִּׁיחַ ה' וְנָקָה?

ביבליוגרפיה

- אורי אלטר, "אמנות הסיפור במקרא", הוצאת אדם, תל-אביב 1988
- ברוך שפינוזה, "מאמר תאולוגי מדיני", פרק ט', בהוצאת מאגנס, ירושלים תשכ"ב-1961.
- דוד עמית, "דרום הר חברון - מבוא כללי על האזור":
<http://www.k-etzion.co.il/Index.asp?ArticleID=132&CategoryID=90&Page=1>
- הרב אמנון בזק, "שאל בידי דוד - פעם נוספת":
http://www.etzion.org.il/vbm/update_views.php?num=5052&file=/vbm/archive/13-shmuel/50shmuel.doc
- הרב יעקב מדון, "גבעה 596 אינה עונה", דף קשר שבת פרשת "חיי שרה", כ"ה בחשוון תשנ"ו, גליון מספר 521
- יאיר הופמן, "סוגיות בביקורת המקרא", סדרת האוניברסיטה המשודרת, בהוצאת משרד הביטחון תשנ"ז
- יאיר זקוביץ, "כפל סיפורים המפרשים זה את זה" בתוך: מבוא לפרשנות פנים-מקראית, בהוצאת רכס פרויקטים חינוכיים 1992
- יהודה קיל, פירוש "דעת מקרא" על ספר שמואל א', הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים תשמ"א, עמודים רמב-רעד
- מרדכי טרופר, "היחס שבין הפרקים כ"ד-כ"ו בשמואל א'", בתוך בשדה חמ"ד, שנת תשמ"ד, חוברת ה-ו.
- משה אגל-טל, "איתותים וסימני דרך בסיפור המקראי" בתוך: ניב המדרשיה טז-יז הוצאת עצמית תשמ"ד
- משה גרסיאל, "עולם התנ"ך" על ספר שמואל א', הוצאת רביבים 1985, עמודים 190-208.
- משה צבי סגל, "ספרי שמואל", הוצאת קרית-ספר, ירושלים 1976, עמוד קפח'.
- נחמה ליבוביץ, "משמעות המסר שבפרקים כד-כה-כו" בתוך: עיונים בפרשת השבוע- סדרה שישית, הוצאת המחלקה לחינוך ותרבות תורניים בגולה של ההסתדרות הציונית העולמית, ירושלים תש"ך, עמודים 146-150.
- נתן קלאוס, "נאום אביגיל - ניתוח ספרותי", בית מקרא קיא, תמוז תשמ"ז, עמ' 320-331
- שמעון בר אפרת, פירוש "מקרא לישראל" על ספר שמואל א', הוצאת מגנס 1996, עמודים 326-335.